

XII. ÉVFOLYAM

1999. NOVEMBER

HIRTEL

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT

ABLONCZY LÁSZLÓ
PÁRIZS-BP.-PÁRIZS

ANTAL BALÁZS,
MÓRICZ GÁBOR
ELBESZÉLÉSEI

BEKE GYÖRGY
AZ ÖKUMENÉ
VÁROSA 1. RÉSZ

A DUNA-KÖRÖS-
MAROS-TISZA
EURORÉGIÓ ÉS
A HELYI
POLITIKAI ELIT

ILLYÉS GYULA
HAGYATÉKÁBÓL

HANN FERENC
PUHA FERENC
FESTÉSZETÉRŐL

ALFÖLDY JENŐ
EGY ILLYÉS-VERSRŐL

BORCSA JÁNOS
MÉLIUSZ JÓZSEFRŐL

BOTÁR ATTILA,
DOBOZI ESZTER,
NOVÁK VALENTIN,
PINTÉR LAJOS,
TÓTH ERZSÉBET
VERSEI

EKLER ANDREA
VISKY ANDRÁS
KÖLTÉSZETÉRŐL

SZEMLE

11

HITEL

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT

Megjelenik havonta

Főszerkesztő: Csoóri Sándor

Főszerkesztő-helyettes: Görömbei András

Szerkesztők: Ágh István,

Döbrentei Kornél, Nagy Gáspár, Papp Endre és Tökéczki László

Nyelvi lektor: Kovács Nóra

A szerkesztőség titkára: Rátkay Ildikó

Tördelőszerkesztő: Putnoky Károly

A Hítel Alapítvány megbízásából kiadja: az ARTEMIS Kulturális Szolgáltató Kft.

Felelős kiadó: az ARTEMIS Kft. igazgatója

Szerkesztőség: 1136 Budapest, Hegedűs Gyula u. 45-47., tel.: 329-7670, 349-7752 (fax)

Kiadó: 1133 Budapest, Kárpát u. 58., tel.: 329-0247, fax: 350-0895

A HITEL

a Magyar Fejlesztési Bank Rt., a Nemzeti Kulturális Alapprogram, az OTP Bank Rt.
és a Szerencsejáték Rt. támogatásával jelenik meg.

Terjeszti a Magyar Posta Rt., a HÍRKER Rt., az NH Rt. és az alternatív terjesztők.

Előfizethető a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR 1900 Bp. VIII., Orczy tér 1.)
közvetlenül, vagy kérésre postautalványt küldenek.

Előfizetési díj: 1 évre 1200 Ft; 1/2 évre 600 Ft

Külföldön előfizethető a Magyar Posta Rt. bankszámláján

Magyar Külkereskedelmi Bank Rt.

502-20074-2631-4013

Előfizetési díj 1999-re

Közvetlen szomszédos országokban 21,6 \$

Európában 29 \$ – Európán kívül 29,6 \$

légi pótdíj 8,7 \$

A Hítel lapszámai megvásárolhatók:

a Custos-Zöld könyvesboltban (1024, Margit krt. 7.);

a Püski Könyvesházban (1013, Krisztina krt. 26.);

a Litea könyvesboltban (1014, Hess András tér 4.);

az Írók Boltjában (1061, Andrássy út 45.)

és a hírlapárusoknál.

Kéziratokat nem őrünk meg és nem küldünk vissza.

Nyomdai előkészítés: JA-PUT Bt.

Nyomtatta és kötötte a Dabas-Jegyzet Kft.

HU ISSN 0238-9908

HITEL 1999. november

- 3 *Illyés Gyula:* Keresztény létre...; Másnap
- 4 *Alföldy Jenő:* Illyés Gyula: *Hunyt szemmel*
- 10 *Dobozi Eszter:* Közeledések és távolodások
- 11 *Antal Balázs:* Az öregember vendégei
- 19 *Tóth Erzsébet:* Mályva; Valami semmi
- 21 *Móricz Gábor:* Párizsi riport
- 33 *Pintér Lajos:* Ének; pap joachim; békarokka; ezüstsirály
- 35 *Ablonczy László:* Párizs-Bp.-Párizs (Évszakok)
- 47 *Botár Attila:* E szülőtáj; Cirkumdederunt; Európai szöglet
- 49 *Beke György:* Az ökumené városa (1. rész)
- 59 *Novák Valentin:* Verskoszorú a Dunán
- 64 *Bodó Barna-*
Mariana Cernicova-Bucă-
Somogyi Attila: A Duna-Körös-Maros-Tisza eurorégió és a helyi politikai elit
- 77 *Hann Ferenc:* Lappföld aranya
(Puha Ferenc feszítészetéről)

- 80** *Borcsa János:* **Eszmék és eszmények regénye**
(Méliusz József: Sors és jelkép)
- 93** *Ekler Andrea:* **„Lehet-e a vers az örökléthez létra”**
(Az „alkotói szerep” alakulása
Visky András költészetében)
- 101** *Nemes Rita:* **A szavak varázsa**
(Eric Bentley: A dráma élete;
Grotowski „szegény” színháza)
- 104** *Bakonyi István:* **Az élet folytonossága**
(Bíró Zoltán: Ady Endre sorsköltészete)
- 106** *Földes Piroska:* **Kisebbségi kultúrhistoria**
(Mezey László Miklós: Szlovenszkói Helikon)
- 109** *Aniszi Kálmán:* **Fájdalmas emlékezés**
(A Kolozsvári Bolyai Tudományegyetem,
1945–1959)
- 110** *Nagy Sándor:* **A gondolat értéke**
(Németh László irodalomszemlélete)

A grafikák Puha Ferenc munkái.

Októberi számunkban – az Erdélyi Zsuzsannával készült beszélgetés szövegében – két személy neve sajnálatos módon hibásan jelent meg.

Az 53. oldalon szereplő Karb, helyesen *Korb Flóris* és a 64. oldalon Kovács, helyesen *Lovász Irén*.

Elnézést kérünk!

Bodó Barna–Mariana Cernicova-Bucă–Somogyi Attila

A Duna–Körös–Maros–Tisza eurorégió és a helyi politikai elit

Régiók és integráció

A poszttotalitarista térségben a modernizáció és a demokratizáció kérdései együtt jelentkeznek. Miközben gazdasági, szociális, közigazgatási feladatok sorával találják szembe magukat, a térség országainak néhány meghatározó jelentőségű elvi kérdésre is választ kell adniuk. Az első, lélektanilag is próbára tevő: sikerült-e ezen országoknak a szerencsétlen és nyomasztó szovjet-orosz hatástól megszabadulni,¹ haladhatnak-e végre a saját útjukon? Össznépi lidércnyomásként jelentkező igény, hogy e kérdésre egyértelmű válasz szülessen, miközben az euroatlanti integráció hihetetlenül felértékelődik: a polgár szinte egyetlen választ fogad el ebben a kérdésben, és pedig az integrációs folyamatot elindítót. Elvárás alapú, új típusú dialógusképtelenség van kialakulóban. Az általánossá váló diskurzus lényege: eleget szenvedtünk ellenséges hatalmak kénye-kedvének kiszolgáltatta, megérdemlünk végre némi emberséget. És mit kap helyette? A polgár továbbra sem érzi magát biztonságban – főleg falun –, illetve a kialakuló világot káosz-ként érzékelő városiakba beleszorul a szó.² Általános az elhagyatottság érzése. Az integráció igénylése lényegében egy segélykiáltás.

Még ha a polgár elvárásai társadalmi és történelmi szempontból teljesen indokoltak is, az integráció nem tekinthető méltányossági alapon jelentkező kárpótlásnak. Megfelelő teljesítmény, demokratikus keretek, a demokratikus Nyugat által elfogadott szabályok és eljárások rendszerbe vételének a képessége az integráció előfeltétele. Az integrációs igénylista folytatható volna, de további példák nélkül is megállapítható: a jelenlegi nyugati gyakorlat a poszttotalitarista térség számára modellé válik. És bár nyugati körök mindegyre az ellenkezőjét hangoztatják, a modernizáció a nyugati tájakon működő megoldások és minták átvételének mutatkozik.

Az általános jövőstratégiákra vonatkozó döntésektől egészen bizonyos helyi, etnikai, közösségi önmeghatározási tételezéseikig a modernizációs dilemmák szinte mindenütt fellelhetők. A modernizáció mint térségi imperatívusz, a polgár számára egyre inkább nem állapotként, hanem – mutatis mutandis – hovatartozásként jelentkezik. Ahhoz a térséghez való tartozásként, amelyből ezen országokat a második világháború után kiszakították. Az ekként átértelmezett modernizáció társadalmilag a természeteshez való

visszatérést jelenti, vagyis az emberi dimenzió előtérbe kerülése modernizációs jelenségnek mutatkozik. Mivel a mindennapok tapasztalataként fellépő biztonságihiány és rendtelenség nem tekinthetők a normalitás részének, a hatalom és a lakosság mintha két párhuzamos diskurzust jelenítenének meg, amelyek legfőbb a végtelenben találkoznak. A humánushoz való visszatérés folyamatában az embertelen társadalom nehéz örökségét hordozó országok polgárai számára az euro-atlanti integráció nem csupán a választott megoldások érvényességét szavatolja, de azok közösségét is jelenti, akik a megoldást hozó döntéseket kimunkálják. Az integráció belépés a történelmi nyertesek körébe.³ A polgár számára az integráció nem politikai-társadalmi-gazdasági program kérdése, hanem kilépés a vesztesek köréből, és átlépés a nyertesek közé. A polgár a jelzett átértékelődésből kifolyólag türelmetlen, azonnali választ vár, és a vágyott megoldás-hovatartozás érdekében fogadja el a szokatlant. A politikus viszont – a döntés felelősségének tudatában, illetve egyfajta politikai tradíció kényszere alatt – a kipróbált és biztonságos hitt útról nem szívesen tér el. Ő nem kívánja országát „kiárusítani”.⁴

A regionalizmus politikai lakmuszként megmutatja, hogy az egyes országok hatalmi intézményei miként válaszoltak – avagy nem válaszoltak – a nemzetközi kihívásra. Korunk Európája a jelenlegi trendek hatása alatt a nemzetek versus régiók Európájává vált. A versus nem „vagy” jelentésű, miként sokan gondolják, illetve hiszik, hanem „fele” – a folyamatot idézi. A régiók Európája paradigma, a Maastrichtban elfogadott egyezmény szerint, európai integrációs modellt jelenít meg. A kezdeményezők, fejlett gazdasággal rendelkező szövetségi államok, gazdasági érvek és a második világháborút követő politikatörténet idevágó tapasztalatának alapján alakították ki a kereteket. Az egyesülő Európában a széles jogositványokkal rendelkező régiók léte gazdasági-közigazgatási esély arra, hogy az egységessé váló, de továbbra is nagy gazdasági-szociális különbségek terhét hordozó Európában fékezni, visszafogni lehessen a gazdasági különbségekből fakadó és a mozgásszabadságot kihasználó nagy belső migrációt. Az új európai építkezés az egyenlő esélyek jegyében kialakuló⁵ köztes területi-közigazgatási egységekkel számol. A régiók meglévő és megmaradó kulturális sokszínűsége mellé belép a gazdasági dimenzió. Továbbá az uniós regionalizáció közigazgatásilag uniformizál, mindenekelőtt azért, hogy az egyes országokban a II. szubszidiaritási szinten meglévő – például Németország és Franciaország közötti – jelentős különbségeket mérsékelje, illetve kezelhetővé tegye.

Ugyanakkor számolni kell a jelenség másik összetevőjével, a helyi közösségi érdekek politikai tagolásának és megjelenítésének növekvő igényével. A történelem némiképp ismétli önmagát, amennyiben a hatvanas évek Franciaországában az első régiós mozgások éppen az állam mibenlétével kapcsolatosan jelentkeztek. A francia régiók nem olyan tartományi sajátosságok kifejezői és megjelenítői, amelyek alapját képezhetnék valamilyen helyi autonómia igénylésének. Ennek ellenére a francia kivétel – Korzika sajátos státusa: nyelvi autonómiája – jelzi, hogy olyan helyi identitásokat megjelenítő és képviselő folyamattal állunk szemben, amelyet a nemzetállami politika sem fojthat teljességgel vissza. Amikor a francia közigazgatási törvény „területi közösségekről” szól,⁶ a szövetségi államokban használatoshoz közel álló terminológiát használ, bár az első esetben a cél a dekoncentráció, második esetben pedig a létező egységek közötti diszparitások

mérséklése. Első esetben egyes központi hatalmi jogositványoknak alsóbb szintekre való leadásával elsősorban közigazgatási mozgásról van szó, a másodikban a létező helyi érdekeknek és sajátosságoknak az országos szinten történő politikai megjelenítéséről. Miközben a dekoncentráció felülről lefelé történő mozgással, a szubszidiaritás elvének érvényesítésével bizonyos jogositványokat lead, a föderalizmus alulról, a létező sajátostól indít, és ezen regionális érdekeket képviseli a közös állam struktúráiban.

A regionalizmus témakörét a törésvonal-elmélet⁷ segítségével is tárgyalhatnánk, de a teljes körű elemzés helyett egyetlen törésvonalra utalunk: az egyik póluson a centrum nemzeti elitjét találjuk, annak belső ellentmondásaival, a másik végleten a perifériát saját belső feszültségeivel. Érdekes volna felidézni, az egymást követő történelmi korokra milyen ellentmondások voltak jellemzőek, de enélkül is elfogadható Rokkan megjegyzése, miszerint a konfliktusok alapját egyszerre több ellentmondás szolgáltatja. A modernizációs folyamat kezdetén két konfliktus, a területi és a kulturális általában együtt jelentkezik. Rokkan idevágóan egy szülőhazájából, Norvégiából származó példával él, ahol a mind erősebb osztálytudattal rendelkező földművesek a polgárok ellen, pontosabban az általuk képviselt normák és értékrend ellen fordultak. Rokkan szerint a modernizáció a gazdasági érdekek és ellentmondások jelentőségének növekedésével jár, a kulturális-területiek rovására. Íme, ismét csak a gazdaság primátusa a más típusú érdekek előtt.

Korunk működő demokráciáinak gyakorlata szerint a politika alapvető tényezőjévé váló regionalizmust – „nincs mit tenni” alapon – a posztkommunista országok is elfogadják, ámbar kezdetben nem igazán világos mihez kellene/lehetne kezdeni e vonatkozásban.

Románia elsőként a Kárpátok Eurorégió létrehozása kapcsán ütközött a kérdéssel. Amikor az ország északnyugati megyéinek – Szatmár, Máramaros – tanácselnökei kifejezték csatlakozási szándékukat a Magyarország, Szlovákia, Lengyelország, Ukrajna határok menti megyéinek, tartományainak tervezett régiójához, a bukaresti reakció azonnali volt: mivel az akkori helyi közigazgatási törvény ilyen együttműködést nem tett lehetővé,⁸ a társulni szándékozó elnököket leváltással és törvény elé állítással fenyegették meg. A két megyei elnök visszakozott, és jóval később léptek be az eurorégióba, miután a 22/1997-es Sürgősségi Kormányrendelet⁹ Romániát ebben a tekintetben az európai mezőnybe sorolta.

1996 előtt Romániában törvényes rendelkezés a regionális fejlesztési politikákat illetően nem létezett, a megyék emiatt nemzetközi lehetőségektől estek el. Temes megye esetét taglalni fogjuk. A kormány nemzetközi szervezetek tudományos, logisztikai és pénzügyi támogatásával kezdeményezte a regionális fejlesztési politika *Zöld Chartájának* elkészítését. A Văcăroiu-kormány előkészítette Charta bemutatására 1997 májusában került sor, a kormányzat regionális kérdésben tapasztalható kétkulacsosságának legékesebb bizonyítékaként. Miközben a regionális politikát törvényes rendelkezés nem szabályozta, és ezért minden helyi mozgást a központi politika tiltott, maga a kormány PHARE-pénzen és a neves dán intézet, a Randoll Csoport szakmai támogatásával a lehető legteljesebb „nyitottságról” téven tanúbizonytságot, dolgozott idevágó stratégiája előkészítésén. A regionalizáló Európa felé küldött politikai üzenet a belpolitikai gyakorlat szöges ellentéte volt.¹⁰

A *Zöld Charta* a regionális fejlesztés alapegységének a makrorégiót tekinti, egy olyan fogalmat állítván a stratégia középpontjába, amellyel kapcsolatosan több kérdés merül fel bel- és külföldön. Mi a célja a makrorégiók létrehozatalának? Miként alakul a megye-makrorégió kapcsolat, ha minden közigazgatási jogosítvány a megyéknél marad? Miként viszonyulnak ezek az uniós Európa régióihoz, amelyek az integrációs folyamat lényegi elemei? A *Zöld Charta* javasolta megoldás magán viseli a kor jegyeit: lehetővé teszi Románia számára az Európai Unió régiós pénzügyi forrásainak az elérését, de a nyugati rendszer lényegi elemeit nem emeli be a közigazgatási struktúrába.¹¹ A regionális fejlesztési törvény (151/1998) nem oldja fel a megye-makrorégió dilemmát, az itt bevezetett rendezés formái: a makrorégiók kizárólag területi meghatározottságúak, miként egy lakótelep bármely nagyvárosban, külön közigazgatási jogosítványok nélkül.

Bár a központi hatalom évekig semmit sem tett a regionalizmus ügyében, a helyi társadalom megmozdult. A soketnikumú és toleranciájáról ismert Bánság hagyományai szinte biztosra „igérték” a határon átnyúló térségi együttműködés elindítását, ami be is következett. A német tartományokkal kialakuló kapcsolatok alapjául a bánsági német közösség szolgált, amelynek nagyobb része, a nemzeti-kommunista politika hatására ki-, illetve visszavándorolt őseinek a hazájába. Települések, illetve megyék-tartományok között partnerkapcsolati megállapodások jöttek létre. Az együttműködés, a jelzett sajátosságoknak köszönhetően, mind szélesebbé és átfogóbbá vált. Felvetődött a kérdés: a történelmi régió gazdasági és kulturális eredményeire közismerten büszke bánságiak vajon miként és mennyire képesek kiaknázni a régiós kapcsolatépítésben és az együttműködési stratégiák kialakításában egy olyan tartományi hovatartozás tudatát, amely mögött nemzetközileg ismert és elismert teljesítmény van. Létezik tehát egyrészt egy történelmi régió, a - jelenleg három országhoz tartozó - Bánság, másrészt pedig, sajátos lokálpatriotizmusként, kultusza van mindennek, ami bánsági címkével ellátható. Egyfajta válasz a jelzett kérdésre: helyi kezdeményezésnek köszönhetően létrejött a Duna-Körös-Maros-Tisza eurorégió.

Bár ismert, milyen elvi és gyakorlati indokok játszhattak szerepet a DKMT Eurorégió létrehozatalában, fontos tudni, miként vélekednek e kérdésben a helyi és térségi politika szereplői. A kérdést az is indokolja, hogy az új együttműködési keret kialakítását a politikai és gazdasági szintér nem minden szereplője szorgalmazta egyformán, és e vonatkozásban a helyi közösségek sem nyilvánítottak ki semmilyen konkrét véleményt. Feltehető, hogy az Eurorégió a politikai elit bizonyos részének elsődleges ügye, amely politikai eszköztára révén igyekezni fog a saját érdekeit érvényre juttatni. A kérdésre válasz a politikai szintér valamennyi szereplőjének a megszólaltatásával kapható, lássuk a várható két diskurzust: miként vélekedtek a támogatók és miként azok, akik kevésbé lelkesednek a régiós mozgásokért. További kérdés, hogy helyi szinten létezik-e elegendő mozgástér és megfelelő intézményi háttér az együttműködéshez, a törvényes keret lehetővé teszi-e, hogy a regionalizmus túljusson a kinyilvánított jó szándék szintjén. Végül, de nem utolsósorban azt volna jó tudni, kik és milyen politikai kínálattal lépnek be az érdekek helyi aggregációs folyamatába.

A Szórvány Alapítvány 1998-ban kutatást kezdeményezett a határon átnyúló együttműködések kérdéskörét és azt a szerepet illetően, amelyet történelmi és újonnan kialakított régiók az európai integrációs folyamatban játszhatnak. Megtörtént a helyi közéleti elit megkérdezése a regionalizmus vonatkozásában – a feldolgozott válaszokat jelen dolgozat tartalmazza –, tartalomelemzés készült négy lap 1992–1998 közötti térségi együttműködéssel kapcsolatos írásairól, ugyanakkor a regionalizmussal és a DKMT-vel kapcsolatos közvélemény-kutatást végeztünk Temes és Csongrád megyében, egy ezerfős mintán.

DKMT-történet

A határon átnyúló térségi együttműködés javaslatát Lehmann István, Csongrád Megye Közgyűlésének elnöke fogalmazta meg 1992-ben, egy Temes megyei látogatás alkalmából. Az első lépés időpontja 1992. szeptember 10., akkor írták alá a két megye közötti együttműködési megállapodást. A szerződés a gazdasági, tudományos, kulturális kapcsolatok élénkítésének és elmélyítésének az igényét fogalmazta meg, a két közigazgatás azon szándékát, hogy e folyamatot a rendelkezésére álló eszközökkel támogatni fogja. Két évvel később, 1994-ben – az akkor létrehozott Kárpátok eurorégió mintájára – a két megye hivatalosságai javaslatot dolgoztak ki a Duna–Maros–Tisza regionális együttműködés kialakítására. Mivel a román közigazgatási törvény (69/1991) csak testvér- és közvetlen együttműködési kapcsolatok létrehozását tette lehetővé külföldi megyékkel és településekkel, a nemzetközi jog alanyaiként szereplő struktúrákban való részvételt tiltotta, s mert Temes Megye Tanácsát egy nemzetközi gazdasági együttműködés miatt a központi hatalom képviselője a közigazgatási bíróság elé citálta, s az elindított programot leállította, a megyei vezetés 1994 márciusában az illetékes kormányzserv, a Helyi Közigazgatási Főosztály beleegyezését kérte a DMT eurorégió megalkotásához. Az elutasítás két szempontot nevezett meg:

- jogit: a hatályos 69/1991-es törvény kizárja ilyen típusú együttműködés kialakítását;
- célszerűségét: a Főosztály a harmadik országból való partner, a jugoszláviai Vajdaság DMT-s jelenlétével kapcsolatosan fogalmazott meg fenntartásokat, ugyanis Jugoszláviát a bosnyák válság miatt nemzetközi büntető intézkedésekkel sújtották.

Az első gátló körülményt 1996 novemberében rendezte a választásokkal hatalomra került új kormány, a megyei közigazgatási hatóságok nemzetközi kapcsolatait tiltó szabályozás feloldásával, a 22/1996-os kormányrendeletben. A második gátló tényező vonatkozásában is történt némi időszakos javulás, miáltal lehetővé vált, hogy 1997 novemberében vajdasági részvétellel aláírják a Duna–Körös–Maros–Tisza eurorégió alapító okmányát. Ez a némileg kedvezőbb időszak 1999 elejéig tartott, ugyanis a jugoszláviai helyzet újbóli – Koszovó miatti – válsága lehetetlenné tette átfogó régiós programok elindítását.

A kezdeményezők, Csongrád és Temes megyék mellett a régiós együttműködésben részt vesznek Bács-Kiskun, Békés és Szolnok megyék Magyarországról, Arad, Hunyad és Krassó-Szörény megyék Romániából, és a már említett Vajdaság tartomány. Békés megye kérésére bővült ki a régió neve az újabb folyónévvel, így a régiót röviden DKMT betűszóval jelöljük.

Mivel a DKMT előkészítése időszakában, május utolsó vasárnapjára időzítve hármashatár találkozók megszervezése kezdődött el, Óbéb (Románia)-Kübekháza-Rabe (Jugoszlávia) települések közvetlen részvételével, május 30-át a DKMT napjává nyilvánították, amikor közös kulturális és sportrendezvények szolgálik a barátság és az együttműködés ügyét.¹²

Az alapító dokumentum értelmében az eurorégió egyeztető és vezető testülete az Elnökök Fóruma, amelynek munkáját a kilenc résztvevő közül egyéves időtartamra választott soros elnök vezeti. A DKMT első elnöke Csongrád megye képviselőjében Lehmann István volt, akitől 1999-ben a soros elnöki feladatokat Viorel Coifan, Temes Megye Tanácsának elnöke vette át.

A DKMT hivatalos nyelve az angol, a találkozók munkanyelvei a magyar, román, szerb.

Az együttműködés alapját a szakbizottsági tevékenység képezi. Az elnökök fórumának egy-egy tagja által irányítandó négy szakbizottság:

- a) gazdaság, infrastruktúra, turizmus;
- b) területfejlesztés, környezetvédelem;
- c) társadalmi-szociális kérdések;
- d) európai integráció, külkapcsolatok, média.

Az együttműködés eddigi eredményei eléggé halványak, leszámítva az *Euro-trio* folyóirat kiadását három – magyar, román, szerb – nyelven, teljesen azonos tartalommal és grafikával. A megyei közigazgatási szervek figyelme nem terjed ki olyan területekre és lehetőségekre, amelyek okkal érdemelnék meg ezt. Például a szegedi, temesvári és újvidéki tudományegyetemek földrajz tanszékei között jó kapcsolat és együttműködés alakult ki, melynek eredményeként az utóbbi időben több szakmai tanácskozás megszervezésére és közös kötet kiadására került sor éppen az eurorégió kérdéskörét illetően. Tevékenységük több figyelmet érdemelne, még akkor is, ha a földrajzosok bírálattal illették a politikusokat az eurorégió nagysága miatt – 6 millió lakosával nagyobb, mint több térségi állam –, tehát nem beszélhetünk hagyományos értelemben vett, határon átnyúló együttműködésről, ami sokkal kisebb, és valóban határ menti övezetekre terjed ki. A közigazgatás felelősei túlzott figyelmet szentelnek az együttműködés politikai és szimbolikus dimenzióinak, s bár minden dokumentumban és közszereplés alkalmával hangsúlyozzák, mennyire fontos a gazdasági együttműködés és az együttműködést vállaló partnerek létező régiós adottságainak a minél teljesebb kiaknázása, e téren igen kevés lépés történt.

A DKMT eurorégió egyfajta szakítópróbáját 1999 tavasza hozta, két esemény okán:

- a) a magyarországi helyhatósági választásokkal 1998 őszén minden érdekelt megyében új helyi vezetés került pozícióba, ugyanakkor Magyarország integrációs lépéselőnyre tett szert a NATO-tagság és az EU-ba való belépésre készülők első körébe történt beválasztása kapcsán;
- b) a jugoszláv partner helyzetének rosszabbodása, a koszovói konfliktus kirobbanása miatt.

Az első tényező kihatott az Elnökök Fóruma 1999 februári tanácskozására, ahol a DKMT működtetését biztosító struktúra, illetve a munkabizottságok kérdése volt na-

pirenden. A korábbi „zászlóshajó”, Csongrád megye szervezési kérdésekben „kivárt”, bizottsági elnökséget nem vállalt. A többi magyar megye alig kezdeményez, miáltal az a látszat, hogy az euro-integrációs mozgás első akadályán túl a magyar közigazgatás számára a DKMT már kevésbé jelentős.

A második körülmény viszont a DKMT teljes tevékenységét lebéníthatja. Azon nemzetközi pénzalapok, amelyekre – nyíltan, illetve magától értetődő módon – a DKMT tagjai számítottak, elérhetetlenekké válnak, amennyiben valamely tag ellen – miként Jugoszlávia esetében – nemzetközi szankciókat léptetnek életbe. Ilyen helyzetben a DKMT létrehozatalának – a legtöbb aláíró véleménye szerinti – legfontosabb indoka, vagyis a regionális politikák számára létrehozott nemzetközi forrásokhoz való hozzáférés, illetve az idevágó sajátos érdekek nemzetközi színterén való képviselése válik illuzórikussá. Másrészt pedig a Vajdaság tartomány első emberének a NATO-bombázások elítélésére vonatkozó felkérését a DKMT vezérkara a vajdaságiak szenvedéseit elismerő és együttérző nyilatkozattal válaszolta meg.

A DKMT együttműködés eddigi története alapján megfogalmazódó következtetés, hogy kérdésfelvetései és tematizációs kísérletei jellegzetesen politikaiak voltak. Hasonló nyugati együttműködések elsőrendű célja bizonyos konkrét helyzet rendezése (mint például a Luxemburg, Belgium és Franciaország közös határsávjában létrehozott Fejlesztési Pólus esetében, a hetvenes években, a kohászat válságát és a hatásait kezelendő). A posztkommunista térségben első számú gond a tőkehiány, ezért az ilyen típusú társulások fő célja új pénzügyi források biztosítása lesz.

Bár a helyhatóságok sikra szállnak a hathatósabb együttműködésért, és létrehozták már az együttműködést szolgáló intézményi struktúrákat, mozgásterüket az országos és a nemzetközi viszonyok határozzák meg. A DKMT, másfél évvel az alapító dokumentum aláírása után, még nem jutott túl a kezdeti szakaszon, egyrészt mert hiányoztak ehhez az országon belüli kedvező feltételek, másrészt a nemzetközi politikának az egyik tagra vonatkozó ítélete a DKMT egészét érintő korlátozássá változott.

Románia esetében említést kell tennünk egy másik típusú regionális kapcsolatról is. Ezen együttműködési kereteket központi kezdeményezés hozta létre a DKMT mintájára, az ország keleti részének megyéi számára. Az Ukrajnával 1997 júniusában megkötött alapszerződés két ilyen regionális együttműködés – Alsó-Duna és Felső-Prut – kialakítását veszi tervbe. Sajtóhírek szerint mindkettő csak papíron létezik, Ukrajna, Moldávia és Románia illetékes megyéi közötti együttműködés szimbolikus.

Temes megye közigazgatási-politikai elitje és a regionalizmus

A kutatás kapcsán felmerülő módszertani kérdések közül a legfontosabb: a közigazgatási-politikai elit¹³ válaszai mennyiben teszik lehetővé általánosító következtetések megfogalmazását, figyelembe véve, hogy viszonylag kis csoport válaszaival rendelkezünk. Úgy ítéljük meg, a kis létszám ellenére a politika ezen szférájára vonatkozóan érvényes következtetésekre juthatunk, mivel a mintában jelen van minden olyan politikai szereplő, aki befolyásolhatta-befolyásolhatja az események alakulását.

I. Az elit felkészültsége és a regionális együttműködés

A kinyilatkoztatások szintjén a helyi pártvezérek és helyhatósági vezetők kivétel nélkül azt vallják, hogy a határmenti együttműködés politikája hasznos, és előnyösen hat ki a területfejlesztés lehetőségeire. A helyzetismeret különböző, és pedig attól függően, hogy:

1. *A válaszolónak vannak-e közigazgatási feladatai?* A közigazgatási vezetők – polgármester, alpolgármester, megyei tanács elnöke, prefektus – pontosabban fogalmaznak az együttműködés sajátosságainak a megjelölésekor, miközben a politikusok – akkor is, ha megyei képviselők, romániai terminológia szerint tanácsosok – problémalátása általánosabb, elvibb.

2. *Személyes szakmai érdek léte.* A megyei tanács elnökét, Viorel Coifant leszámítva két megyei képviselő, Grigore Silași és Marossy Zoltán esetében beszélhetünk a kérdéskör alapos ismertetéről. Viorel Coifan az egész kérdés első számú felelőse a megyében, feladatai közé tartozik. Hét éve áll a megye közigazgatásának élén, lassan fél évtizede tagja és vezetője a strasbourgi Helyhatóságok Kongresszusán Romániát képviselő csoportnak, vagyis az európai gyakorlat közvetlen ismerője. Grigore Silași egyetemi tanárként, a temesvári tudományegyetem mellett működő Európai Tanulmányok Intézetének vezetőjeként, Marossy Zoltán pedig Coifan elnök közvetlen munkatársaként és segítőként a DKMT-folyamatban tettek szert alapos ismeretekre.

3. *Az együttműködés fontossága a válaszoló szempontjából.* A kisebbségi közösségek számára a határon átnyúló, regionális együttműködés nyitás ugyanakkor az anyaország felé, azon közös kultúra felé, amelyhez tartozik. Ezért minden kisebbségi vezető – a romák képviselőjét leszámítva, akik számára a határmenti együttműködés e vonatkozásban semmiféle többletet nem jelent – igazán érdeklődik a kérdés iránt. A legélénkebben a magyar közösség képviselői foglalkoznak a kérdéssel. Toró T. Tibor RMDSZ-elnök és Marossy Zoltán megyei képviselő nem csupán elméleti ismereteik, de konkrét javaslatok és terveik révén is külön csoportot képviselnek.

A lekérdezett politikai vezetők többsége a kérdéskört felületesen ismeri, a legáltalánosabb jellemzők szintjén. Arra a kérdésre, hogy: „Mi az Ön személyes véleménye általában a térségi, illetve a DKMT keretében kialakult együttműködésről?”, a válaszok általánosak – jó, hasznos, fontos –, Viorel Coifan, Grigore Silași, Toró T. Tibor, Marossy Zoltán, Karl Singer és Horst Martin kivételével, akik árnyalják a képet, és jelzik, milyen kérdéseket kíván az idevágó európai politika megoldani. A megkérdezett politikai hovatartozása általában nem befolyásolja a válaszokat, a Nagy Románia Párt helyi vezérének kivételével, aki külön felhívja a figyelmet arra a – különben objektíven nem minősíthető – szükségszerűségre, hogy a partnerek egymással legyenek becsületesek, illetve arra, hogy az országos szintű együttműködés mindenkor fontosabb a helyinél.

Szintén elméleti vonatkozású észrevétel, hogy a helyi politikai elit képviselői eltérően vélekednek az együttműködés területeinek fontossági sorrendjét illetően. Kilencen – V. Sasca, V. Coifan, Gh. Ciuhandu, D. Borza, D. Gant, V. Oancea, Marossy Z., V. Negrea, K. Singer – a gazdasági kapcsolatokat, négyen – Gr. Silași, Gh. Bogoevici, Toró T. T., H. Martin – a politikai szándékot, hárman pedig – N. Negoescu, D. Zsupunzski és C. Rezmives – az (inter)kulturális dimenziót tartják a legfontosabbnak. A megyei köz-

gyűlésben korábban a szerb közösséget képviselő Nicolin Krsta fölöslegesnek érzi bármilyen sorrend felállítását, szerinte a gazdasági és a kulturális együttműködés egyformán fontos. Több válaszoló megjegyzi, hogy fontossági sorrend megállapítására igazából nincs szükség, mások tagadják a regionális politikai dimenzió létét, ha volna, az állami jogositványok megsértésének tekintnék. Vannak, akik nem egyenlő esélyű felek együttműködéséről szólnak, ugyanis az egyes partnerek – magyar, román jugoszláv – nemzetközi megítélése nem egyforma (Gh. Bogoevici, Gh. Ciuhandu).

A történelmi hagyományok szerepét illetően a DKMT-kapcsolatok alakulásában a véleménykülönbségek nem mutatnak egyértelmű függést a politikai-ideológiai beállítódástól. Gr. Silași az 1989 előtti kapcsolatokat idézte fel, amikor a különböző intézmények kapcsolata nem eurorégiós keretben valósult meg. A válaszolók többsége azt tartja, hogy a történelmi Bánság közös hagyománykészlete, az Osztrák–Magyar Monarchia idején kialakított, az eurorégió egészét átfogó infrastruktúra, valamint a régiós térség lakosságának¹⁴ konvergencia – a domináns jegyeket illetően lényegi különbségeket nem mutató – mentalitása a jó együttműködést elősegítő tényezők. A német kisebbség képviselője, Horst Martin az itteni közösségek együttélésével kapcsolatban egyetlen negatív tényezőként szükségesnek érzi felidézni a múlt század végi magyarosítási politikát. A szerbek képviselője, Nicolin Krsta úgy tartja, hogy az etnikumok közötti kapcsolatok nagyon jók voltak a történelem folyamán,¹⁵ és ez a kibontakozó regionális együttműködés legbiztosabb alapja. Dumitru Gant prefektus jogászként a „hagyomány” kifejezés nagyon pontos használatát igényli, elutasítván bármilyen utalást az 1919 előtti időkre. Toró T. Tibor szerint a történelmi Bánság valójában egy eurorégió volt, természetesen más politikai-közigazgatási környezetben, s ennek az emléke mindmáig hat.

Végezetül: a konkrét terveket, gyakorlati teendőket tekintve a helyi elit szinte semmit sem mond. Viorel Oancea, Temesvár korábbi polgármestere, a kutatás idején belügyminisztériumi államtitkár, a román–magyar együttműködés területéről csak a rendőrségi, hivatali kapcsolatait említi; Temesvár polgármestere (Gheorghe Ciuhandu) és alpolgármestere (Dorel Borza) vagy szimbolikus mozzanatokot – települési testvérkapcsolatok – vagy pedig konkrét minták átvételét – a Szegeden működő Tel-park rendszer temesvári bevezetését – említik magyar vonatkozásban. Viorel Coifan, Gheorghe Bogoevici, Marossy Zoltán és Grigore Silași kivételével, akiknek van konkrét elképzeléseik és javaslataik, illetve ide sorolható még Dan Poenaru, egykori prefektus és egészségügyi államtitkár; a többiek inkább szemléltető mint résztvevői a jelzett folyamatnak. Léteznek javaslatok és témák a határmenti együttműködésre vonatkozóan, amelyek a válaszolók szakmai vagy civil, de nem politikai szerepvállalásaihoz kötődnek (Viorel Sasca, Viorel Negrea, Karl Singer).

II. Az együttműködés intézményi kerete

A határmenti együttműködés problémakörének ismerői szükségesnek tartják a DKMT működését szolgáló intézményi keret létrehozatalát. Az alábbi észrevételek fogalmazódtak meg:

1. ezen intézmények jellege ne politikai legyen (Gh. Bogoevici, Gr. Silași), hanem szolgáltató és az egész régióra kiterjedő hatású programok leveleznylése a feladatuk;

2. az intézményi keretet nem szabadna csak a hivatalban levő közigazgatási elit köreire építeni, hanem a térség teljes szakmai potenciálját kellene bevonni (D. Poenaru), amelyet a működőképesség érdekében nem szabad túldimenzionálni (Marossy Z.);

3. intézményi keret hiányában az elképzelések papíron maradnak (V. Sasca, D. Borza), vagyis az együttműködés kezdő mozzanata éppen ezen intézményi keret létrehozása kell, hogy legyen, mivel helyi szakértők – eurokraták – nélkül az együttműködés egyes politikuskok személyi ambícióinak rendelhető alá (Toró T. T.).

Megjegyzés: a fenti észrevételek egy intézményi keret létrehozatalának a szükségességét jelzik, de egyetlen válaszoló sem tett idevágó konkrét javaslatokat. Elhangzott az is, hogy a sajtó bizonyos intézményi szerepköröket átvehetne, illetve hiába a keret, ha nem használják ki megfelelő módon (H. Martin).

III. A DKMT-együttműködés fő haszonélvezője

Amikor taglalo a válasz, a kérdezett nyíltan vagy áttételesen utal arra, hogy a politikai és/vagy gazdasági szempontból jobb helyzetű partner – tehát Magyarország – számára igazán előnyös az együttműködés, mind a szimbolikus szférában, a külföldre – az Európai Unió intézményei és meghatározó erői felé – közvetített jelzéseket illetően, mind pedig a gyakorlati haszon, a profit vonatkozásában. Néhány szempont, tételesen:

1. a félelem attól, hogy a magyar potenciális előny a továbbiakban újabb károkat okoz Romániának (N. Negoescu), amelyet alig csökkent a remény, hogy a folyamat pozitívan hat ki a határon túli, vagyis kisebbségi románsága kulturális helyzetére;
2. a globalizációs keretben a folyamat talán irányítható úgy, hogy Románia jelenlegi hátránya csökkenjen (G. Silași);
3. szükséges, hogy a román hátrányt a tárgyalások során figyelembe vegyék, és a folyamat legyen kompenzációs (V. Negrea);
4. az együttműködési elképzelések pontos megfogalmazása szükséges, hogy túl lehessen jutni a politikai nyilatkozatok szakaszán (D. Poenaru).

Ismételten megjegyzendő, hogy a kisebbségek valós előrelépésre számítanak mindenekelőtt a művelődés területén mindazon közösségek újraélesztésére, amelyek mai aggasztó helyzete részben abból adódik, hogy a „totalitárius internacionalizmus” idején semmilyen esélyük nem volt normális kapcsolat kialakítására az anyanemzettel.

IV. Mi a teendő?

Bármely együttműködés sikerének első feltétele a közigazgatás decentralizációja azon országokban, ahol a központi hatalom miatt a helyi kezdeményezéseknek nincs mozgásterük. Ezen változtatások peremfeltételek, vagyis a helyi erőktől független alapfeltételek a regionalizmus vonatkozásában.

A teendőkkel kapcsolatban a legtöbben kifejtik, hogy a már megfogalmazott tervek, létező elképzelések gyakorlatba ültetésével kell indítani: a hét éve mind csak tervezett

Csanád-Kiszombor határátkelő megnyitása; a két világháború között még szállításra használt Bega csatorna újbóli hajózhatóvá tétele; a térségi infrastruktúra fejlesztése. Ezen célok érdekében folyamatos a lobbis és nyomásgyakorlás a nemzeti kormányoknál, valamint az európai pénzügyi források (PHARE) kezelőinél.

A DKMT tevékenységének finanszírozására 1999 tavaszán az Elnökök Fóruma temesvári ülésén egy közös alap létrehozásában egyeztek meg, miszerint minden tagmege a lakosság arányában alapdíjat fizet be, de a jugoszláviai helyzet miatt az alap begyűjtésére nem kerülhetett sor.

Az RMDSZ-nek és a többi érintett kisebbségi szervezetnek komolyabb szerepet kell vállalnia egy olyan határon átnyúló kapcsolatrendszer kialakításában, amely képes a kapcsolatok dinamizálására már most, amikor a politikai feltételek nem igazán adóttak ehhez, vagyis az 1999. tavaszi várakozást előkészítő szakasszá változtatná.

V. Akadályok

A helyi politikai elit képviselői a DKMT-együttműködés felfuttatásával kapcsolatban több gátló tényezőt jelölnek meg:

1. a partnerországokban a törvénykezés és a közigazgatás intézményeit illetően meglévő különbségek (Gh. Ciuhandu, V. Coifan, Marossy Z., Toró T. T.);
2. az infrastruktúra töredezettsége: határtérségi hidakat a háborúban vagy utána lebomboltak, és ez idáig fel sem merült újjáépítésük (Gr. Silaşi, N. Krsta, H. Martin), közlekedési nehézségek a határátkelők hiánya miatt (D. Poenaru);
3. a partnerországok eltérő nemzetközi megítélése és mozgásteret, különös tekintettel Magyarország euro-integrációs mozgásaira: az EU-belépés felveti a vízumkényszer kérdését, aminek további komoly következményei is lehetnek a határon átnyúló térségi együttműködést illetően (D. Zsupunzski).

VI. Szerepvállalás

Bár minden megkérdozett pozitívan értékelte a DKMT-együttműködés elindítását, közvetlen szerepvállalásra azok kivételével, akiknek hivatali felelőssége az ügyvitel, a többiek nem gondolnak. Az együttműködés kétséget kizáróan első számú tényezője Viorel Coifan, őt segíti kulturális területen Gheorghe Bogoevici (utóbbi úgy is mint a Temesvári Interkulturális Intézet irányítója), szerepet játszik javaslataival és a gyakorlatban is Marossy Zoltán, valamint ide sorolandó (az együttműködés kiszélesítésére vonatkozó) elvi felvetései okán Grigore Silaşi. A helyi politikai-közigazgatási elit további tagjai – Nicolae Negoescu kivételével, aki maximálisan óvatos – elfogadják a megfogalmazódó elképzeléseket, javaslatokat, és semmilyen konkrét szerepet nem vállalnak.

VII. Következtetés

- Miközben az együttműködést olyan „nehéz” partnerekkel, amilyen Magyarország az egyes pártok országos szinten igen eltérően ítélik meg, a helyi politikában ugyanezen kapcsolatot támogatják, éles különbség nem figyelhető meg a válaszoló politikai ho-

vatartozását illetően. Különösen pozitív megítélésben részesül a DKMT eurorégió, amelynek hasznosságát senki sem kérdőjelezi meg. A diskurzusok a prioritások, a folyamat jellegét illetően, illetve a központi és a helyi politika felelősségére és lehetőségeire vonatkozóan különböznek.

- A regionalizmus egyelőre inkább óhajként jelentkezik, hiányzik az együttműködést szolgáló intézményi keret. Ennek oka a DKMT létrejöttével kapcsolatos: a cél pénzügyi források feltárása és elérése volt, s nem valamilyen konkrét terv megvalósítása vagy helyzet rendezése.
- A helyi politika tényezői számára a DKMT-együttműködés jelenleg és még egy ideig nem kínál igazi mozgásteret, a helyi közigazgatás vezetői mellett a többieknek nem jut igazi szerep. Ezért alakul ki az a – téves – kép, hogy az együttműködés kizárólag a közigazgatási vezetők ügye és felelőssége. Az együttműködést szolgáló intézményi keret kialakítása minden bizonnyal változtatni fog a helyzeten.
- A fentiek értelmében igazi érdeklődés a regionalizmus kérdésköre iránt tehát a helyi közigazgatás vezetői és a nemzeti kisebbségek képviselői részéről tapasztalható. A többi helyi politikus a kérdéskört felületesen, az általánosságok szintjén ismeri.

JEGYZETEK

- 1 Bár a mai Oroszország nem hasonlítható az 1989 előtti Szovjetunióhoz, a nagy szomszéd léte és jelenléte a volt szovjet blokk országaiban még mindig egyfajta biztonsághiány érzését kelti.
- 2 Lásd: *Fetele schimbărti, Români și provocările tranziției*. Nemira, 1999. pag. 200–210.
- 3 J. Le Rider szerint Észak-Európa szinte mindenkiben pozitív képet ébreszt, miközben Mitteleurópa sikertelenségét s bajt asszociál. Lásd: *Mitteleurópa*. Polirom, 1997. lași.
- 4 Románia esete világosan mutatja, hogy a nemzetközileg kedvező helyzetek és trendek nem kiaknázása az egész átalakítási folyamatot kérdőjelezi meg. Amit 1991–1993-ban az ország nem kívánt magánosítani – cladni –, különben meglehetősen pénzekért, azt 1999-ben térítésmentesen is hiába kínálgatja annak a bizonyos külföldi vállalkozónak.
- 5 Jauregui, G.: *Națiunea și statul național în perspectiva UE*. In: *Altera*, Nr. 9/1998, p. 61–76.
- 6 Lásd: Marcou, G.: *Descentralizarea regională în statul unitar*. In: *Altera*, Nr. 9/1998. p. 7–35.
- 7 Rokkan, S.: *Eine Familie von Modellen für die vergleichene Geschichte Europas Zeitschrift für Soziologie (9) 2*. 1980, 118–128. Lásd: *Törésvonalak és értékvalasztások*. Budapest, 1994.
- 8 A 69/1991-es törvény a helyi közigazgatási autonómiát korlátozza; a jelzett elvek gyakorlati érvényesítése Románia egységes nemzeti állam jellegét semmiképpen nem érinthetik. Ezt az akkori központi hatalom úgy értelmezte, hogy a megyék semmilyen nemzetközi jogi aktusnak nem lehetnek az alanyai.
- 9 A 22/1997-es kormányrendelet a következőképpen rendelkezik: „a megyék teljesen szabadon kezdeményezhetnek... és dönthetnek a helyi közérdek képviseletét és ügyvitelét illetően”.
- 10 Szatmár és Máramaros megyei közigazgatások vezetői például konzultatív joggal részt vehettek volna a Kárpátok Eurorégió munkájában, ha a kormány komolyan támogatni kívánta volna a regionalizmus ügyét.
- 11 Az országon belüli regionalizáció és a határokon átnyúló eurorégiós mozgások elkülönülő, párhuzamos folyamatok.
- 12 1999-ben, a koszovói háború miatt, a DKMT napját nem rendezték meg.
- 13 A megkérdezettek: Temesvár polgármesterei; Temes Megye Tanácsa elnökei, Temes megye prefektusai (kormánybiztosai) 1992–1998 között. Továbbá minden parlamenti párt részéről megkerestünk egy

képviselőt, rendszerint a megyei szervezet elnökét, ha az illető közigazgatási vezető is egyben, akkor valamelyik helyettesét. A megye nemzeti kisebbségi közösségeit képviselő szervezetek vezetőit is megkerestük és további egy képviselőjüket, aki a jelzett időszakban a megyei közgyűlés tagja volt. A kutatásba felvettek névsora: Ioan Paștiu – prefektus 1992–1995 között; Dan Poenaru – prefektus 1995–1996; Dumitru Gant – prefektus 1996–; Viorel Coifan – megyei tanácselnök 1992–; Viorel Oancea – polgármester 1992–1996, Gheorghe Ciuhandu – polgármester 1992–; Viorel Sasca – közgyűlési képviselő, a Kereszténydemokrata Parasztpárt megyei alelnöke; Gheorghe Bogoevici – közgyűlési képviselő, a Nemzeti Liberális Párt megyei alelnöke; Dorel Borza – Temesvár alpolgármestere, a Demokrata Párt megyei elnöke; Grigore Silași – közgyűlési képviselő, a Társadalmi Demokrácia Pártjának megyei alelnöke; Viorel Negrea – közgyűlési képviselő, a Nemzeti Egységpárt megyei elnöke; Nicolae Negoescu – a Nagy Románia Párt megyei elnöke; Toró T. Tibor – a Romániai Magyar Demokrata Szövetség megyei elnöke; Marossy Zoltán – közgyűlési képviselő, az RMDSZ megyei választmányának elnöke; Karl Singer – a Német Demokrata Fórum Bánsági tagozatának elnöke; Horst Martin – közgyűlési képviselő, NDF; Dragan Zsupunszki – a Szerbek Romániai Szövetségének elnöke; Nicolin Krsta – volt közgyűlési képviselő, SZRSZ; Carol Ivancsov – a Bánsági Bolgárok Szövetségének elnöke; Cornel Rezmives – közgyűlési képviselő, Romák Szövetsége részéről. Ioan Paștiu egykori prefektus és Carol Ivancsov egykori parlamenti képviselő többszöri felkérésre sem válaszoltak pozitívan megkeresésünkre.

Az interjúk 1998. december 15. és 1999. március 15. között készültek négyszemközt, kiegészítő kérdések nélkül, egy kérdés-egy felelet módszerrel. Karl Singer és Dragan Zsupunszki írásban válaszoltak a kérdésekre.

- 14 A lakosság összetétele – etnikai szempontból és az itt leélt élethányadot, itteni tapasztalatot illetően – az utóbbi 80 évben alig változott Magyarországon, jelentősen átalakult Romániában, de a legnagyobb különbségek a Vajdaságban mutatkoznak. Lásd: Albert Ferenc-Bodó Barna-Papp Attila: *Peremlét és megmaradás*. 1997.
- 15 A szerbek és a németek helyi szinten az asszimiláció vonatkozásában külön véleményt képviselnek: az egykori magyar politikát a szerbek nem sérelmezik, az 1945 utáni román kisebbségpolitikát olykor igen; a németek szinte mindig felróják a dualizmus alatti magyarosítást, és nincs rossz szavuk a román kisebbségpolitikára, amely miatt visszamenekültek őshazájukba. Lásd: Bodó Barna (ed.): *Identity, interethnic relations, regionalism*. 1988.

